

тканини було лляне волокно, коноплі, овеча вовна, які потребували значних затрат жіночої праці. У 20–30-ті рр. ХХ ст. ремесло остаточно занепадає, але спогади старожилів дали змогу в даному дослідженні його відтворити.

1. Буряки, хопта в лені та боротьба з ними // Сільський Господар. – 1933. – № 8. – С. 115.
2. Етнографія України : навчальний посібник / С. Макарчук, Ю. Гошко, Р. Кирчів та ін. ; за ред. С. Макарука. – Львів : Світ, 1994. – 520 с.
3. Звіт етнографічної експедиції Національного заповідника “Давній Галич” за 1999 р. – 56 с.
4. Звіт етнографічної експедиції Національного заповідника “Давній Галич” за 2000 р. – 55 с.
5. Звіт етнографічної експедиції Національного заповідника “Давній Галич” за 2003 р. – 70 с.
6. Звіт етнографічної експедиції Національного заповідника “Давній Галич” за 2006 р. – 75 с.
7. Мочення лену // Сільський Господар. – 1933. – № 12. – С. 182.
8. Романенко А. Що треба знати про плекання лену / А. Романенко // Сільський Господар. – 1933. – № 7. – С. 210.
9. Тертя, тріпання та сортування лену // Сільський Господар. – 1933. – № 14. – С. 210.
10. Як скоро лен дозріває і зацвітає та коли й як його вибирати // Сільський Господар. – 1933. – № 10. – С. 149.
11. Як сушити й молотити лен // Сільський Господар. – 1933. – № 11. – С. 166.

The main activity of Opillya at the beginning of XX century was associated with the production of fabrics for their own clothing economic and interior appointments. For the technology used in mechanical weaning of two types: vertical and horizontal, and cotton spindles for spinning yarns. The regional cotton spinning wheel instead of delicate issues, which made the processes of spinning easier.

Key words: flax, linen, weaving, Opillya.

УДК 94(477.87)

ББК 63.3(4 Укр) 621

І. О. Стряпко

КРАЙОВЕ ТОВАРИСТВО “ПРОСВІТА” Й СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ТЕАТРУ НА ЗАКАРПАТТІ У 20–30-ТІ РР. ХХ СТ.

Важливу роль в історії Закарпаття 20–30-х рр. ХХ ст. відіграло товариство “Просвіта”. Завдяки його діяльності місцеве населення усвідомлювало себе частиною українського народу. У статті стверджується, що особливо успішною була театральна діяльність товариства, за сприяння якого було створено перший професійний український театр на Закарпатті. Презентуючи твори українських і світових драматургів українською мовою, театр сприяв формуванню національної свідомості на Закарпатті.

Ключові слова: товариство “Просвіта”, Закарпаття, театр, актори, драматургія, національна свідомість.

Крайове товариство “Просвіта” відіграло визначну роль у відродженні та розвитку української культури на Закарпатті в міжвоєнний період. Товариство від початку свого заснування вело боротьбу з негативними наслідками угорського панування. Для цього видавалися українські книжки та газети, поширювалася українська література, засновувалися хоріві колективи, створювалися музеї та бібліотеки. Проте особлива роль у процесі культурного відродження належала театру.

Найбільше проблема діяльності театру “Просвіти” знайшла своє відображення в праці Ю.-А.Шерегія [27] та працях Й.Баглая [2–11]. Але оскільки театр мав неабиякий вплив на формування національної самосвідомості, то ця тема, безумовно, потребує ширшого висвітлення.

Мета статті полягає у вивченні становлення професійного театру на Закарпатті та ролі в цьому процесі товариства “Просвіта”.

До 1919 року в Закарпатті професійного українського театру не було. Угорська влада вкрай негативно ставилася до будь-яких спроб культурного відродження краю.

Та й, ураховуючи тотальну змідаризованість інтелігенції, серед освітян руську (українську) мову вживало лише 8 %, серед представників політико-адміністративного апарату й органів судочинства – 1,2 %, духовенства – 12 %, охорони здоров'я – 13 %, а зі 121 представника науки, культури, мистецтва й літератури жоден не розмовляв українською мовою [17, с.6–7]. Розвивати театральну справу не було кому.

Сприятливі умови для розвитку культури настали після Першої світової війни. Закарпаття, за Сен-Жерменським мирним договором, опинилося в складі Чехословаччини. Чехи, небезпідставно, побоювалися, що Закарпаття постійно знаходитиметься під впливом Угорщини. Відтак вони сприяли розвитку української культури, щоб послабити угорський вплив, а також запрошували емігрантів з України (Галичини й Наддніпрянщини) та Росії, щоб ними замінити місцеву, змідаризовану, інтелігенцію.

Перший аматорський гурток виник 25 грудня 1919 р. при “Руському культурно-просвітньому комітеті в Ужгороді”, засновником якого був Р.Стахура [15, с.18]. Майже одночасно подібний гурток виник і в Берегові – керівник М.Баланчук, диригент О.Бачинський. Цікаво, що обидва театральні гуртки майже одночасно здійснили постановку “Наталки Полтавки” (в липні 1920 р.) [3, с.31]. 9 травня 1920 р. було засновано крайове товариство “Просвіта”. Серед комісій, які діяли при “Просвіті”, була й комісія Аматорських драматичних гуртків, до котрої ввійшов театральний гурток, що діяв в Ужгороді. Тривалий час театральна справа була на аматорському рівні, оскільки “Просвіта” не мала ані коштів, щоб утримувати професійний театр, ані професійних акторів.

У липні 1920 р. в Ужгород приїхали 18 діячів “Української республіканської капели”, які організувалися в товариство “Кобзар” та їздили по Закарпаттю з концертами. Товариство “Кобзар”, окрім концертів, деколи давало й вистави. Так, у селі Ясіня і Рахові воно дало 5 концертів і 3 вистави “Наталка Полтавка” [16, с.122]. Невдовзі між драматичним гуртком “Просвіти” й товариством “Кобзар” почалася активна співпраця. Так, товариство “Кобзар” брало участь у виставах драмгуртка “Просвіти” 14 вересня 1920 р. “Ой не ходи, Грицю”, 28 жовтня в п'ятій дії “Ясні зорі”, 2 грудня при посвяченні “Дзвона Свободи” у виставі “Наталка Полтавка” [27, с.52]. Після спільних виступів серед діячів товариства “Кобзар” виникла думка про заснування сталого театру. Чеський уряд також хотів бачити сталий театр і готовий був виділити кошти для нього. Переговори між товариством “Кобзар” і “Просвітою” завершилися тим, що члени товариства “Кобзар” Л.Безручко, С.Безручко, М.Біличенко, О.Вахнянин, Р.Кирчів, Г.Кирчів, Н.Машкевич, О.Приходько, О.Приходько, М.Дніпрова-Приємська, М.Ращаківський, К.Ращаківська, Л.Татарів, М.Терпило, Я.Сім'янович, Н.Царгородська, К.Здрик-Трухла, І.Трухлий стали членами “Просвіти” [10, с.7]. Члени є вільні й можуть весь час посвятити театру. На пропозицію М.Творидла театр отримав назву “Руський театр” товариства “Просвіта” в Ужгороді [19, с.102].

Урочисте відкриття театру мало відбутися 8 січня 1921 р. Був організований спеціальний комітет. До відкриття театру “Просвіта” готувалася дуже ретельно: був створений оргкомітет у складі А.Волошина, М.Брацайка, В.Бірчака, О.Приходька, виготовлені спеціальні запрошення [9, с.27]. Але відкриття не відбулося через конфлікт між членами товариства “Кобзар” і “Просвітою”. “Просвіта” вважала, що засновником театру є вона, члени “Кобзаря” із цим не погоджувалися. Зрештою, компромісу було досягнуто й 15 січня 1921 р. відбулося урочисте відкриття театру. Виступаючи з нагоди відкриття театру, А.Волошин говорив: “Руський театр має бути храмом, котрий проповідує правду, чистоту звичаїв, благородні ідеали культурної життя, має бути школою, в котрій можна багато доброму навчитись, котра вказує на наші хиби і на способи, як маємо їх усунути...” [6, с.20]. Відкриття театру відбулося виставою “Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці”.

2 лютого 1921 р. було затверджено статут театру. Керувати театром мала Театральна комісія, що складалася з 5 членів: 3 членів від товариства “Просвіта” і 2 – від

театрального колективу [20, с.110]. До цієї комісії ввійшли А.Волошин, В.Бірчак, С.Клочурак – від “Просвіти” й О.Вахнянин, Р.Кирчів – від театрального колективу.

Режисерами театру були М.Біличенко та М.Дніпрова-Приємська, які чергувалися в постановках, а з 1 квітня 1921 р. – Б.Кривецький. Репертуар театру був представлений українською класикою, і лише 3 постановки: драма Трасека “Отець”, Марка Твена “Редактор Чикагського Хлібороба” й А.Чехова “Медвідь” були неукраїнськими [27, с.56–57]. Умови, у яких працював театр, були дуже важкими, актори до приходу М.Садовського не отримували платню за свою роботу і, щоб прожити, змушені були давати концерти як товариство “Кобзар”. Бракувало також костюмів і декорацій. Колектив театру складався виключно з українських емігрантів, оскільки серед місцевого населення взагалі не було акторів. Щоправда, деколи залучалися аматори для участі в масових сценах. Щоб виправити ситуацію, Б.Кривецький планував організувати літні театральні курси, на які б мали вступити всі ті, хто хотів організувати театральну справу на селі [27, с.60]. Проте курси обмежилися кількома лекціями.

У червні 1921 р. фонд президента Чехословаччини Т.Г.Масарика подарував 250000 корун на театр [21, с.137]. Відтак театр отримав кошти на реорганізацію. Очолити його погодився видатний український театральний діяч М.Садовський. Разом із ним прибули артисти, художники й драматурги: В.Іванова, М.Миленко, С.Черкасенко, О.Левицький [5, с.148]. Прибув до Ужгорода й М.Кричевський, який став першим художником-декоратором театру [8, с.4]. М.Садовський набрав трупу акторів із 20 чоловіків і 12 жінок. Актори театру уклали угоду з “Просвітою” й отримували платню за свою працю (в середньому 600 – 700 кч. на місяць).

Репертуар театру Садовського також був представлений українською класикою: “Запорожець за Дунаєм”, “Мартин Боруля”, “Наталка Полтавка”, “Нахмарило”, “Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці”, “Сто тисяч”, “За двома зайцями”, “Назар Стодоля” та ін. З неукраїнських грали лише одноактівки А.Чехова “Медвідь”, “Дачний Мученик”, “Освідчення” та М.Гоголя “Ревізор”. Працював театр так: 15 днів грали в Ужгороді, а 15 – їздили по провінційних містечках [12, с.170]. Критика одразу ж відзначила мистецьку гру М.Садовського та його акторів, зокрема, В.Іванової, О.Левицького, Н.Машкевич. Проте відчутною була нестача костюмів, декорацій і коштів. Оскільки ужгородська публіка не звикла до української вистави, а угорці та чехи не дуже охоче ходили, то, щоб утримати глядача, театр змушений був постійно давати прем’єри, а це, у свою чергу, відбивалося на якості гри. М.Садовського обережно критикували за те, що театр не оголошував наперед план вистав і репертуар. Деякі висновки М.Садовський зробив і невдовзі було оголошено півмісячний репертуар театру [27, с.81].

Та все ж у перший сезон роботи критика здебільшого схвально відгукувалася про театр М.Садовського. 19 грудня 1921 р. відбулося урочисте вшанування ювілею 40-річної театральної діяльності М.Садовського.

Протягом другого сезону роботи М.Садовського 1922/1923 рр. у репертуарі театру також переважала українська класика, але побільшало й іноземних авторів: М.Гоголь – “Ревізор”, Ю.Горст – “Земний рай”, Ф.Свобода – “Останній Мужчина”, “Ніж моєї жінки”, Шенгер – “Чортиця”, Квапіл – “Хмарки”, Ібсен – “Примари”, Блодек – “В студні” [27, с.91–92].

Критика й надалі відзначала високий мистецький рівень театру, але дедалі частіше критикувався репертуар театру, неодноразово зверталася увага М.Садовського на те, що потрібно ввести до репертуару європейську класику та більше музичних вистав [27, с.103]. Поступово інтерес до театру в Ужгороді спадав, але громадськість в інших містах радо вітала театр. Так, у Рахові глядачі влаштували Миколі Карповичу урочисте вітання. На виставу приїхали делегації з карпатських сіл. Вони подарували М.Садовському комплект гуцульського вбрання, топірець і сірий коц (ковдру) власного виробу

[12, с.171]. Гастролював “Руський театр” і в Празі, де отримав дуже схвальні відгуки від чеських діячів культури.

Умови роботи М.Садовського були дуже тяжкі. “Просвіта” не мала коштів, необхідних для утримування театру. Через їх відсутність була загроза того, що театр припинить своє існування, але в таких умовах допомагала чехословацька влада. Так, у травні 1922 р., коли стан справ театру погіршився, віце-губернатор Петро Еренфельд доручив Йозефу Пешеку, начальнику шкільного відділу, доповісти міністерству освіти про критичний стан театру й виплатити 436000 кч., сам Й.Пешек пообіцяв по внесенні прохання дати ще 40000 кч. на театр [22, с.175].

Зрештою, невдоволення М.Садовського умовами праці в Ужгороді, конфліктом усередині трупи, фінансові негаразди й ініціатива О.Приходька в постановці п’єси Ібсена “Примари” призвели до його відходу. Разом із ним театр покинули В.Іванова, Є.Черкасенко, Березовський, М.Авсюкевич-Березовська, М.Миленко, М.Кричевський, І.Сайко [27, с.104]. Цікаво, що гуцули з Ясіня направили свій протест до Головного Виділу (правління), “щоб не відпускати Садовського” [23, с.269].

На місце М.Садовського Головний Виділ запросив відомого українського театрального діяча О.Загарова, який на той час перебував у Львові. Разом з О.Загаровим в Ужгород переїхали талановиті актори М.Морська, Г.Совачева, Ф.Базилевич, диригент Ю.Гаєвський, Л.Гаєвська [7, с.28]. Вони суттєво зміцнили творчий склад театру та піднесли його мистецький рівень. О.Загаров був прихильником зовсім іншого театрального стилю, ніж М.Садовський. З його приходом відбулася докорінна зміна репертуару. На зміну творам української класики прийшли найкращі твори світових драматургів – Кальмана – Шенгера, Оффендора Стрінберга, Мольєра, Ібсена, Гольдоні та інших, що, звичайно, більше подобалося місцевій інтелігенції. Це дало змогу Ю.А.Штефану назвати цей період найкращим у діяльності театру “Просвіти” [27, с.109].

Театр спромігся утворити власний оркестр, який складався здебільшого із чехів [24, с.286]. Причому дехто з них зрікся своєї платні, щоб товариство могло закупити необхідні інструменти для оркестру.

Працював О.Загаров дуже успішно. Його постановки викликали зацікавлення серед інтелігенції, а критика досить схвально відгукувалася про театр. Він за короткий термін підніс місцевий театр в Ужгороді [18, с.53]. Хоч не вдалося вирішити проблеми з декораціями, костюмами, однак загалом відгуки про діяльність О.Загарова були схвальні. За 1924 р. театр дав 119 вистав, з них в Ужгороді – 98, 31 – по містах і селах Закарпаття [25]. В Ужгороді театр ставив твори світових драматургів, але по містечках і селах майже виключно показував українські побутові п’єси.

Крім того, “Просвіта” влаштувала драматичні курси для виховання майбутніх артистів, у яких брало участь 70 чоловік [25].

Проте невдовзі ситуація сильно змінилася. Чеські урядові кола почали з прохолодою ставитися до “Просвіти”, скорочували грошову допомогу театру. Губернатором Закарпаття став Антон Бескид – русофіл і запеклий противник народовецького руху. Театр лишився фактично без грошей, тому влітку 1925 р. О.Загаров залишив театр. Оскільки ніхто не хотів братися за директорство, Головний Виділ створив дирекцію з таких членів: Ю.Бращайко – голова, Ярослав Барнич – режисер опери й оперети, Микола Певний – режисер драми. Ця дирекція підпорядковувалася театральній комісії товариства “Просвіта” [27, с.141–142]. Дирекція продовжила лінію О.Загарова, тобто поряд з українськими авторами ставилися й твори зарубіжних авторів. Особливо подобалися публіці музичні постановки театру. Дуже вразив театр своєю постановкою “Фауст”, яка відбулася з великим успіхом. Цікаво, що угорські театри, які були в кращих умовах, не наважувалися ставити “Фауста” [27, с.149]. Проте стало відомо, що на сезон 1926/1927 рр. театр не отримає від держави жодної грошової допомоги (до того отримував 14000 кч. щомісяця). Було створено “Руський театр дружеств зареєстроване

з обмеженою порукою в Ужгороді” – товариство, яке мало збирати кошти на потреби театру. Дирекція, щоб обмежити витрати, вирішила зменшити чисельність трупі й відмовитися від музичних постановок. Тому в наступному сезоні склад трупі становив 20 чоловік (у попередні сезони 32–34 чол.) [27, с.159]. Не зважаючи на це, театр працював дуже жваво: за 1926 р. він відіграв 128 вистав, тобто в середньому по 14 на місяць, а в першій половині 1927 р. – 82 вистави, по 12 на місяць [1, с.35]. Причому працював театр здебільшого в провінції. Цікаво, що існувала думка ліквідувати “Руський театр” і дати концесію та допомогти “Східнословачькому театру” на все Закарпаття [27, с.160]. Щоправда, на такий крок чеська влада не наважилася.

У сезоні 1927–1928 рр. директором театру став Ф.Базилевич, а режисерами – Г.Совачева та М.Аркас. Збільшилася й акторська трупа. Ф.Базилевич зробив спробу пропорційно урівняти драматичний і співацький репертуари. Він писав: “Театр наш не прикований до одного місця, а мусить давати вистави і по інших містах, містечках і селах – отже, мусить при такій різноманітній публіці та смаках мати і різноманітний репертуар, і поважний, і веселий, і співочий, народний і європейський...”. Репертуар складався з творів українських і світових авторів. Театр мав успіх, особливо популярними були вечори мініатюр. Проте це не врятувало його від фінансових труднощів і невдовзі знов постала “перспектива” закриття театру. Новий сезон 1928–1929 рр. видався для театру дуже тяжким через брак коштів. До цього додалася хвороба Ф.Базилевича й від січня 1929 р. театром фактично керував М.Аркас.

У 1929 р. існувала надія, що театр буде збережено, і він (трупа нараховувала всього 10 чоловік: 5 жінок і 5 чоловіків) намагався справити приємне враження своєю грою. Але уряд не надав гроші театру, а “Просвіта” після зведення “Народного Дому” мала значні борги, та й сам театр мав борг півмільйона крон [26, с.84]. Відтак 1 січня 1930 р. “Руський театр” товариства “Просвіта” в Ужгороді припинив свою діяльність.

Закриття професійного театру не означало, що “Просвіта” відмовилася від ідеї сталого театру, але, зважаючи на фінансову скруту, товариство не могло витратити кошти на нього. Та все ж знайшлася людина, яка, не зважаючи на перешкоди, спробувала відродити професійний театр. Це був М.Аркас, якого В.Гренджа-Донський назвав найвизначнішим нашим актором і керівником театру після Садовського [2, с.183]. 1 березня 1931 р. між “Руським театром дружеств зареєстрованих з обмеженою порукою в Ужгороді” та М.Аркасом було підписано угоду, згідно з якою М.Аркас отримав право ставити вистави під фірмою дружества протягом 3 років, вести театр у “руським народнім дусі і річно давати найменше 50 вистав на території Підкарпатської Руси. Дирекція ж дбає про концесію для театру, добивається субвенцій від уряду” [13, с.15]. Усю відповідальність за грошовий стан театру (борг, якщо він буде) брав на себе М.Аркас. Відтак він створив трупу, до якої набрав навіть чехів, щоб уникнути критики, мовляв, на сцені лише емігранти. Гра акторів схвально оцінювалася критикою, особливо зважаючи на фінансовий стан і кількість акторів у трупі.

Репертуар театру складався з п’ес світових та українських авторів. Загалом за сезон 1931/1932 рр. театр відіграв 280 вистав. М.Аркас намагався дотримувати народний напрям театру. Тому “Запорожець за Дунаєм” із репертуару не сходив на провінції ніколи [27, с.229].

Щоб уникнути фінансового краху, М.Аркас удавався до різноманітних заходів: оголошував ювілеї видатних акторів, орієнтувався на провінцію, оголошував прем’єри, звертався по допомогу до уряду. Проте намагання М.Аркаса привернути увагу до українського театру виявилися марними. Справа в тім, що вже тоді урядові чинники готували плани створення “Карпаторусского театра”, а тому не підтримували намагання М.Аркаса [4, с.31]. Відтак, не маючи підтримки, театр занепав. Навіть деякі чеські часописи критикували таку політику уряду. “Lidovy poviny” зазначали: “На Підкарпатті постійний театр має лише угорська меншість... а де є слов’янський театр?”

Театр був, доки цьому сприяли чеські урядові чинники, даючи допомогу для удержання театру товариства “Просвіти”. Були добрі режисери, директори й актори... Кривецький, Садовський, Загаров і інші... Під їх керуванням дав наш театр велику кількість різно-родного репертуару, і то не лише своєї літератури, але й європейської” [27, с.247–248]. Відтак театр під керівництвом М.Аркаса занепав.

Ще одна спроба створення професійного театру пов’язана з діяльністю братів Юрія-Августина та Євгена Шерегіїв. Ще в 1927 р. у Празі “Союз підкарпатських руських студентів” створив драматичний гурток “Верховина” під керівництвом Ю.-А.Шерегія й режисурою М.Біличенка [11, с.44]. Гурток часто гастролював по Закарпаттю й завжди з успіхом. Протягом 1927–1930 рр. “Верховина” поставила 11 самостійних прем’єр, узяла участь у 4 спільних виставах. Влаштувала в Празі й Закарпатті 46 вистав [27, с.215]. Оскільки активні діячі “Верховини” завершили своє навчання в Празі й повернулися на Закарпаття, то 7 лютого 1931 р. Ю.-А.Шерегії заснував в Ужгороді “Драматично-музичний кружок “Веселка”. Новостворений гурток активно працював, а в разі потреби допомагав М.Аркасу. Проте невдовзі Ю.А.Шерегії переїхав учителювати у В. Бичків (Є.Шерегії учителював у Довгім) і гурток розпався.

У 1933 р. була організована поїздка пластунів на світове Джемборі в Угорщину, де вони мали значний успіх. У братів Шерегіїв з’являється ідея організувати драматичний гурток при “Пласті”. Такий гурток був організований у лютому 1934 р. Перші вистави в Тячеві та В. Бичкові пройшли з величезним успіхом, що ще більше заохотило членів гуртка до праці. Актори на проби з’їжджалися з усього Закарпаття за свої кошти, репетиції відбувалися в суботу й неділю, оскільки в понеділок аматори мали бути на роботі. Проби проходили в Хусті, Севлюші, В. Бичкові, Тячеві. Загалом у сезоні 1934/1935 рр. гурток дав 20 вистав.

У грудні 1935 р. драматичний гурток “Пласту” підписав угоду з філією “Просвіти” в Хусті й перетворився в “Нову Сцену” при філії “Просвіти” в Хусті. За всі фінансові питання відповідали особисто члени управи. Невдовзі театральна дружина виїхала на гастролі в Ужгород (2 лютого 1936 р.), де мала значний успіх. У день прем’єри ужгородський міський театр був переповнений [27, с.267]. Успіхи в Ужгороді та Хусті додали акторам наснаги, а критика, яка вказувала на їхні хиби, змусила працювати над собою.

11 березня 1936 р. розпочав свою діяльність “Земський Подкарпаторусский Народний театр” (ЗПНТ). Відтак у сезоні 1936/1937 рр. “Нова Сцена” змушена була конкурувати з ним. Ю.-А.Шерегії постійно наголошував, що “Нова Сцена” була єдиним українським театром на Закарпатті (ЗПНТ мав українську й російську секції). У 1936 р. “Нова Сцена” відіграла 72 вистави, покриваючи всі свої потреби виключно з прибутків [27, с.282].

Репертуар театру на сезон 1937/1938 рр. складався переважно з творів українських авторів. Щоб вирішити фінансові проблеми, Ю.-А.Шерегії домовився з М.Бращайком, що з 1 травня 1938 р. театральна трупа продовжить свою діяльність під фірмою “Руський театр Нова Сцена, реєстроване дружество з обмеженою поручкою в Ужгороді” [27, с.291]. Угода містить пункт: “Управа “Нової Сцени” зобов’язується вести театр в українському дусі” [14, с.1].

У серпні 1938 р. розпочалися переговори між ЗПНТ і “Просвітою” щодо входу “Нової Сцени” як української секції до складу ЗПНТ. Відповідь братів Шерегіїв була категорична: “На Закарпатті живе український народ, не російський... то ж потребує тільки українського театру. А такий вже є” [27, с.305].

Сезон 1938/1939 рр. “Нова Сцена” розпочала в Ужгороді, але події довкола Мюнхенської конференції та кризи в самій Чехословацькій Республіці не дозволили розпочати сезон. Коли внаслідок Віденського арбітражу Закарпаття втратило Ужгород, а з ним театральний центр, Ю.-А.Шерегії скликав 2–3 та 7 жовтня 1938 р. наради із

членами театру в Хусті. А 1 листопада 1938 р. театр мав відновити свою діяльність як професійний театр. Він отримав нову назву – Український Державний театр. Тепер театр одержував допомогу від автономного уряду. Проте така його діяльність не була тривалою. 15 березня 1939 р. унаслідок наступу угорців на Карпатську Україну театр припинив своє існування.

Отже, завдяки зусиллям “Просвіти” вперше було засновано український професійний театр на Закарпатті. Театр презентував перед інтелігенцією та народом мистецькі досягнення інших українських земель і мав величезний вплив на становлення національної самосвідомості населення Закарпаття.

1. А. Д. Товариство “Просвіта” в 1926 и 1927 рр. (короткий звіт діяльності) // Народный иллюстрированный календарь “Просвіта” на переступный рік 1928. – Ужгород : Печатано в друкарни “школьної помощи”, 1928. – С. 33–38.
2. Баглай Й. Василь Гренджа-Донський про Миколу Садовського / Й. Баглай // Календар “Просвіти” на 1996 рік / за ред. П. Федаки. – Ужгород : Закарпатське крайове товариство “Просвіта”, 1996. – С. 183–186.
3. Баглай Й. Від перших аматорських драмгуртків до професійного театру / Й. Баглай // Науковий збірник товариства “Просвіта” в Ужгороді. Річник I (XV) / за ред. П. Федаки. – Ужгород : Закарпатське крайове товариство “Просвіта”, 1996. – С. 31–37.
4. Баглай Й. “Микола Аркас є наш...” / Й. Баглай // Із театром – сорок років (статті, рецензії, нариси). – Ужгород, 1997. – С. 29–33.
5. Баглай Й. Микола Садовський і закарпатський театр / Й. Баглай // Календар “Просвіти” на 1995 рік / за ред. П. Федаки, Й. Баглая. – Ужгород : МПП “Гражда”, 1995. – С. 148–150.
6. Баглай Й. На вітар єдності українського народу (Промова о. Августина Волошина при відкритті “Руського театру” товариства “Просвіта” в Ужгороді 15 січня 1921 року) / Й. Баглай // Із театром – сорок років (статті, рецензії, нариси). – Ужгород, 1997. – С. 17–20.
7. Баглай Й. Олександр Загаров – визначний діяч “Руського театру” товариства “Просвіта” в Ужгороді (До 125 – річчя від дня народження актора й режисера) / Й. Баглай // Календар “Просвіти” на 2002 рік / за ред. П. Федаки. – Ужгород : 2002. – С. 28–30.
8. Баглай Й. Перший художник – декоратор “Руського театру” товариства “Просвіта” в Ужгороді (До 100-річчя від дня народження художника М. Кричевського) / Й. Баглай. – Ужгород, 1998. – 15 с.
9. Баглай Й. 75 років просвітянському театрові на Закарпатті / Й. Баглай // Календар “Просвіти” на 1996 рік / за ред. П. Федаки. – Ужгород : Закарпатське крайове товариство “Просвіта”, 1996. – С. 25–28.
10. Баглай Й. У вирі українського національного пробудження (До 115-ї річниці від дня народження видатного актора, директора і педагога в Карпатському краї Івана Трухлого) / Й. Баглай. – Ужгород: Гражда, 1999. – 23 с.
11. Баглай Й. Український театр “Нова Сцена” в Хусті / Й. Баглай // Із театром – сорок років (статті, рецензії, нариси). – Ужгород, 1997. – С. 43–46.
12. Василько В. Микола Садовський і його театр / В. Василько. – К. : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1969. – 196 с.
13. Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО), ф. 72, оп. 2, спр. 31.
14. Там само, ф. 72, оп. 2, спр. 129.
15. Звіт із діяльності товариства “Просвіта” Подкарпатської Русі за чась одь 9 мая 1920 до 31 мая 1921. – Ужгородь: Унію, 1921. – 36 с.
16. Й. Б. Українська пісня над Карпатами / Й. Б. // Календар “Просвіти” на 2000 рік / за ред. П. Федаки. – Ужгород : Закарпатське крайове товариство “Просвіта”, 2000. – С. 121–123.
17. Мазурок О. С. Юрій Жаткович як історик та етнограф / О. С. Мазурок. – Ужгород : УжНУ, 2001. – 292 с.
18. Нікєєв В. Олександр Загаров і український театр / В. Нікєєв. – К. : Мистецтво, 1960. – 88 с.
19. Протокол XV Засідання Головного виділу тов. “Просвіта” в Ужгороді дня 27 грудня 1920 : науковий збірник товариства “Просвіта” в Ужгороді. Річник V–VII (XIX–XXI) / за ред. П. Федаки. – Ужгород : Два кольори, 2003. – С. 101–103.
20. Протокол XVIII Засідання Головного виділу тов. “Просвіта” в Ужгороді дня 2 фебруара 1921 : науковий збірник товариства “Просвіта” в Ужгороді. Річник V–VII (XIX–XXI) / за ред. П. Федаки. – Ужгород : Два кольори, 2003. – С. 109–112.
21. Протокол II Засідання Головного виділу тов. “Просвіта” в Ужгороді дня 29 червня 1921 : науковий збірник товариства “Просвіта” в Ужгороді. Річник V–VII (XIX–XXI) / за ред. П. Федаки. – Ужгород : Два кольори, 2003. – С. 137–139.

22. Протокол XVIII Засідання Головного виділу товариства “Просвіта” дня 11. V. 1922 : науковий збірник товариства “Просвіта” в Ужгороді. Річник V–VII (XIX–XXI) / за ред. П. Федаки. – Ужгород : Два кольори, 2003. – С. 175–177.
23. Протокол XXVII Засідання Головного виділу тов. “Просвіта” в Ужгороді дня 7 юнія 1923 : науковий збірник товариства “Просвіта” в Ужгороді. Річник V–VII (XIX–XXI) / за ред. П. Федаки. – Ужгород : Два кольори, 2003. – С. 269.
24. Протокол XXXV Засідання Головного виділу тов. “Просвіта” в Ужгороді дня 24. VII. 1923 : науковий збірник товариства “Просвіта” в Ужгороді. Річник V–VII (XIX–XXI) / за ред. П. Федаки. – Ужгород : Два кольори, 2003. – С. 286–287.
25. Свобода, 15 январа 1925 р. Рочник XXIV. Число 2.
26. Товариство “Просвіта” за р. 1930 // Народний ілюстрований календар т-ва “Просвіта” на рік 1931. – Ужгород : Друкарня Свобода, 1931. – Річник IX. – С. 81–87.
27. Шерегій Ю.-А. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року / Ю.-А. Шерегій. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто ; Пряшів ; Львів, 1993. – 412 с.

The association of “Prosvita” played an important role in the new history. The creation of the professional Ukrainian theatre in the region becomes the main direction in its activity. The author asserts that the theatre activity of the association was very successful and with the help of it the first professional Ukrainian theatre in Trans-Carpathia was created. Presenting the composition of Ukrainian and word dramaturges in Ukrainian language. The theatre favoured the development of national consciousness in Trans-Carpathia.

Key word: *association of “Prosvita”, Trans-Carpathia, theatre, actors, dramaturgy, national consciousness.*

УДК 94 (477):94(476) “1992 – 1995”
ББК 63.3 (4Укр)+63.3 (4 Біл)

О. К. Бориняк

СТАНОВЛЕННЯ ПОЛЬСЬКО-БІЛОРУСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ВЗАЄМИН (1992–1995 рр.)

У статті розглянуто проблему становлення польсько-білоруських політичних взаємин у 1992–1995 рр. Розкрито зміст основних двосторонніх договорів, підписаних між республіками у вказаний період. Проаналізовано проблемні аспекти співпраці, які безпосередньо впливали на розвиток міждержавної взаємодії.

Ключові слова: *польсько-білоруська міждержавна взаємодія, двосторонні угоди, закордонна політика, польська східна політика, офіційна зустріч.*

Геополітичне та геостратегічне становище Польщі в Центрально-Східній Європі й після розпаду СРСР залишалося складним. Окрім того, продовження трансформаційних процесів у середині країни перешкоджало активній діяльності Республіки Польща (РП) на міжнародній арені. Ситуація, у якій опинилася РП на початку 1992 р., вимагала від міністерства закордонних справ (МЗС) РП застосування так званої “обхідної” тактики. У зв’язку із цим особливої ваги набувала активізація східного вектора закордонної політики Польщі. Власне, від того, як РП вдасться налагодити двосторонні відносини зі своїми східними сусідами, залежало її майбутнє в європейській спільноті. Відтак питання становлення традиційно складних і непрогнозованих політичних взаємин із Білорусією мало для РП стратегічний характер.

Нещодавні парламентські вибори 28 вересня 2008 р. у РБ, які спричинилися до перегляду політики Європейського Союзу щодо Білорусії, надають темі дослідження особливої актуальності. У даному контексті дослідницьку цікавість становить вивчення й узагальнення проблеми становлення польсько-білоруських політичних взаємин у 1992–1995 рр, оскільки саме в цей період було закладено документально-правову базу польсько-білоруських відносин.